

Varslerparagrafen er så komplisert at de fleste velger den me

Varslerne må f

Arne Jensen

MED ANDRE ORD

Vi som bor i Norge har lett for å tro at ytringsfrihet og informasjonsfrihet er noe enkelt. Det er det ikke – de er svært krevende demokratiske størrelser. De krever mye av dem som skal utøve rettighetene, mye av dem som kan oppleve ubehag på grunn av dem og mye av dem skal utforme reglene og prinsippene.

Ytringsfriheten er selvsagt ingen norsk oppfinnelse. Den er forankret i artikkel 19 i FNs erklæring om menneskerettigheter fra 1948, og i artikkel 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen – og i Norge i Grunnlovens § 100.

Ytringsfriheten er heller ingen gammel oppfinnelse. Ytringsfrihetkommisjonen, ledet av professor Francis Sejerstedt, viser i sin utredning fra 1999 blant annet til den østerrikske filosofen Karl Popper, som i sitt berømte verk «Det åpne samfunn og dets fiender» hevder at vår sivilisasjon ennå er i sin barndom. Den har ikke kommet over sjokket ved sin fødsel – overgangen fra stammesamfunnet, eller «det lukkede samfunn» med dets underkastelse under magiske krefter, til det «åpne samfunn» som frigjør menneskets kritiske styrke. Popper forsøker å vise at dette overgangssjokket er en av de faktorer som har muliggjort reaksjonære bevegelser som har

«Arbeidsgivere har utvist stadig større fantasi for å kontrollere informasjon om egen virksomhet»

forsøkt, og som ennå forsøker, å overmanne sivilisasjonen og bringe oss tilbake til det lukkede stammesamfunn.

Sagt på en annen måte: Der vil i vår sivilisasjon alltid være krefter som, bevisst eller ubevisst, arbeider for å bringe oss

FAKTA

Varslerparagrafen:

■ Arbeidsmiljøloven inneholder fra 2006 en paragraf (§2-4) som gir arbeidstaker «rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten»

■ Paragrafen ble utarbeidet av en referansegruppe som representerte ulike aktører i arbeidslivet.

■ I denne artikkelen skriver Arne Jensen at mye tyder på at paragrafen ikke har virket etter hensikten.

■ Jensen mener paragrafen må endres så den gir reelt vern til dem som bringer fram informasjon som samfunnet bør vite om.

■ Teksten er en modifisert versjon av en tale kronikkforfatteren holdt under utdelingen av prisen Stockmanns hammer 15. januar.

Forfatteren:

■ Arne Jensen er generalsekretær i Norsk Redaktørforening. Han var medlem i referansegruppa som utarbeidet varslerparagrafen.

tilbake til det lukkede samfunn ved å ta kontroll over de «tekster» som konstituerer vår forståelse av virkeligheten.

Hvorfor bør vi minne oss selv om dette? Jo, fordi vi stadig ser at ytrings- og informasjonsfriheten er under press fra krefter som av ulike årsaker ønsker å innskrenke den. Arbeidslivet er ett av de områdene hvor ytringsfriheten er satt under press de siste årene. Det gjelder så vel privat som offentlig sektor. Arbeidsgivere, enten de er politisk eller kommersielt styrt, har utvist stadig større fantasi når det gjelder å kontrollere informasjon om egen virksomhet.

Ansattes ytringsfrihet handler om minst to litt forskjellige forhold: adgangen til å delta i det offentlige ordsiftet om forhold som berører egen arbeidsplass og retten til å varsle om kritikkverdige forhold.

Det første forholdet – adgangen til meningsytringer om egen arbeidsgiver og egen arbeidsplass – må tolkes opp mot den ulovfestede lojalitetsplikt som gjelder i arbeids- og ansettelsesforhold. Da er det viktig å huske på at lojalitetsplikten og ytrings-

friheten ikke er to like størrelser, slik mange synes å tro. Ytringsfriheten, forankret som den er i internasjonale konvensjoner og grunnlovstekster, har i utgangspunktet forrang. Det er *begrensningene* i denne retten som må begrunnes og forklares.

Når det gjelder varslere – eller såkalte «whistle blowers» – er rammene enda videre. Her vil sågar det vi normalt vil karakterisere som illojalitet kunne forsvares, slik blant annet Ytringsfrihetkommisjonen formulerer det: «Under særlige vilkår kan åpenbar illojalitet være tillatt og ønskelig. Vi tenker her på situasjoner der den ansatte varsler allmennheten om at vedkommendes arbeidsplass er innblandet i korrumpert, ulovlig, umoralsk eller annen skadelig aktivitet.»

Debatten og den politiske

behandlingen av spørsmålet om vern av de såkalte varslere i Norge er verdt et studium. Også her er det nemlig en viss avstand mellom festtalene og de realitetene som mange arbeidstakere har følt på kroppen.

Våren 2005 fremmet den daværende Bondevik-regjeringen forslag til ny arbeidsmiljølov, inkludert et svært ullent forslag til en såkalt «varslerparagraf». Komiteens flertall, Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, ville ha en tydeligere paragraf, og fremmet følgende forslag til lovtekst: «Arbeidstaker har rett til å varsle offentligheten om kritikkverdige forhold i virksomheten der dette ikke er i strid med annen lov. Gjengjeldelse mot arbeidstaker som varsler etter første ledd er forbudt.» Under plenumsbehandlingen i Stortinget fikk forslaget også tilslutning fra Fremskrittspartiet.

Etter stortingsvalget i september 2005 satt plutselig de tre partiene som fremmet forslaget i Stortinget i juni samme år med flertall i Stortinget – og de hadde inntatt regjeringkontorene. Da skulle det vel gå greit å iverksette det lovforslaget de selv hadde fremmet i Stortinget? Nei. I stedet valgte den nye regjeringen, i regi av daværende arbeidsminister Bjarne Håkon Hanssen (Ap), å fortsette det utredningsarbeidet som hans forgjenger, Dagfinn Høybråten (KrF) hadde påbegynt. Den lovteksten de tre nye regjeringspartiene hadde fått gjennom i Stortinget i juni, skulle ikke iverksettes likevel. I stedet skulle det utredes, slik det ofte skal når man risikerer å gi vanlige mennesker noen flere rettigheter enn det makten kanskje liker.

TOK BLADET FRA MUNNEN: Rørleggerene Claudio Espinoza hovedlager.

Det ble opprettet en såkalt referansegruppe for arbeidet, hvor undertegnede var ett av 17 medlemmer. Arbeidet i referansegruppen var tidvis en underlig opplevelse. Det mest påfallende var den nesten rørende enigheten mellom representantene for arbeidsgiverne og arbeidstakerorganisasjonene. Den mest aktive opposisjonen utgjorde

est smertefrie løsningen – å holde kjeft, skriver Arne Jensen.

Å styrkere vern

(bildet) og Fran Almonte er tildelt prisen Stockmanns hammer for sin varsling om uholdbare arbeidsforhold under byggingen av Coops nye

FOTO: ERLEND ANGELO/MAGASINET FOR FAGORGANISERTE

Sivilombudsmannen, Transparency International og professorene Jan Fr. Bernt og Henning Jakhelln – i tillegg til presseorganisasjonene, Norske PEN og tidligere BAHR-direktør Kari Breirem.

Resultatet er en såkalt varslerparagraf som er lite anvendelig. Det var det korporative samfunnet på sitt mest effektive som dermed slo tilbake forsøket på å gi norske arbeidstakere en anvendbar rettighet som både

den enkelte og ikke minst fellesskapet ville nyte godt av.

Dagens varslerparagraf lyder som følger: «Arbeidstaker har rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten. Arbeidstakers fremgangsmåte ved varslingen skal være forsvarlig. Arbeidstaker har uansett rett til å varsle i samsvar med varslingsplikt eller virksomhetens rutiner for varsling. Det samme gjelder varsling til tilsynsmyndigheter

eller andre offentlige myndigheter.» (Arbeidsmiljølovens §2-4)

Nøkkelordet for å forstå loven er altså begrepet «forsvarlig». For å finne ut hva det betyr, må man lese forarbeidene til loven. Da oppdager man raskt at forklaringen på begrepet «forsvarlig» er så komplisert at man ikke bør gi seg inn på noe som ligner på varsling uten å ha med seg en advokat. Resultatet er i de fleste tilfeller det som kanskje var hensikten: Usikkerheten er så stor at man

velger den enkleste og – for en selv – mest smertefrie løsningen: Hold kjeft.

Så vil sikkert noen spørre: Hvorfor i alle dager var ikke nettopp de ansattes organisasjoner fremst i kampen for et sterkt, prinsipielt, enkelt og anvendbart varslervern? Her må jeg ty til litt spekulasjon, men med basis i mine erfaringer fra referanseutvalget. Jeg tror det er så enkelt som at heller ikke landsomfattende fagorganisasjoner ønsker seg for mange «løse kanoner på dekk» i norske bedrifter. Varslere oppleves ofte som uromønter. De følger ikke alltid tjenestevei. Og «tjenestevei» vil for fagbevegelsen si å kontakte en tillitsvalgt, som så tar problemet opp med bedriftsledelsen i formelle fora. Det er dette systemet som konstituerer de tillitsvalgte og dermed fagforeningenes posisjon og makt.

Nå har Stortinget bedt om en evaluering av varslerparagrafen. Det er å håpe at regjeringen benytter sjansen til en grundig gjennomgang av hvorvidt lovendringen har virket etter hensikten. Mye tyder på at den ikke har det. I så fall må varslerreglene i arbeidsmiljøloven endres, slik at de gir reelt vern til dem som bringer til torgs informasjon vi som samfunnet bør være interesserte i å få frem i lyset.

Ytringsfriheten – retten til å bringe frem informasjon, opplysninger og meninger – er en ubehagelig demokratisk størrelse, ofte for dem informasjonen gjelder, men ofte også for dem som bringer den frem. Vinnerne av årets Stockmanns hammer, den norske rørleggeren Claudio Espinoza og hans spanske kollega Fran Almonte bidro våren 2013 til at TV2, i flere reportasjer, kunne avsløre uholdbare arbeidsforhold i forbindelse med byggingen av dagligvarekjeden Coops nye hovedlager på Gardermoen.

Espinoza og Almonte står i en stolt tradisjon av modige mennesker. Visst kan man si at de ivaretok sine egne rettigheter og således hadde en klar egeninteresse i å få oppmerksomhet rundt forholdene de arbeidet under. Men de bidro ikke minst til å gi allmennheten informasjon om ansettelses- og arbeidsforhold som gjorde oss alle bedre i stand til å vurdere kvaliteten på våre egne samfunnsinstitusjoner.

Det er derfor all grunn til å gratulere de to vinnerne av Stockmanns hammer, og takke dem for at de har bidratt til å gjøre oss litt bedre i stand til å vurdere viktige samfunnsproblemer og forhold som behøver offentlighetens søkelys på seg.

Arne Jensen